

ALLANDE SOKARROS

Euskarari errespeturik ez!

Asko aipatu da —nire aldetik ere egin dut behin eta berriro— Ipar Euskal Herrian euskararen inguruan azken urteotan nabaritzen den «giro ona», hau da, hain luzaz eta horren gogorki gutxietsia, baztertua eta borrokatua izan den gure hizkuntzari buruzko oniritzia eta haren onespena, jendartean eta maila ezberdinetako hautetsi edo agintari politikoen aldetik. Giro ona bai, hala nahi bada... Baina zein ondoriotarako? Nolako emaitzentzat? Nolako aurrerapenerako? Egoera zehazki aztertuz gero, erantzuna gazi-gozoa dela erran daiteke eta, ziur asko, gozo baino nabarmen gaziagoa ere. *Jakin*-en zenbaki berezi honetarako urtero egin ohi dudana aipamentxo honetan, aldi bakoitz-edo, adierazi izan dut euskararen aldeko «giro on» horrek, dohakabez, argiune baino itzalalde gehiago dauzkala. Beste behin ere hotz eta motz esatearren, euskararen aldeko giro hori nabaritu daitekeenetik, gure hizkuntzaren eguneroko erabilera neurria beti eta gutxiagotuz joan da. Badirudi —eta hau ere uste dut jada adierazi dudala— euskararen egoera nolabait «hobea» zela haren alde gogor borrokatu behar zen garai haietan. Haatik, borroka garai horietara, beharbada, itzultzeko unean gaude, ikusiz Frantziako Estatuaren aldetik itsukeriaren jarreretara berriro lerratzeke joerak daudela. Ikastolen aldeko urratsak egin dituzten tokiko botereen aurka egiteak, hizkuntza gutxituen Europako hitzarmenaren izenpetzea berresteari oraindik ere uko egiteak eta, orokorki, Paris aldetik ufatzen sumatu daitekeen jakobinismo berrindartu baten haize beltzak... Horiek guzirik iragar diezagukete jazarpen garaiak

bueltan direla eta, ondorioz, borroka egin beharrarenak ere. Geroak argituko du...

Anartean, aldi honetan ez nuke Frantziari harria bota nahi, euskararen aldeko usteko «giro on» honetan, euskarari errespeturik eza nabarmentzeko orduan. Gaur egun, euskararen gutxiesle handienetarik agertzen direnak tokiko hautesi batzuk dira, auzapez nahiz zinegotzi batzuk. Gure hizkuntzarekiko axolagabezia horren agerpen agerizkoenak karrika edo bide bazterretan ikus ditzakegu, hots, herri batzuetan jarrarazi dituzten etxaldeen edo auzoen izenen idazkerarekin. Itsuskeria edo itsukeria... ez dakit zein den hitzik egokiena, eta biak uztar daitezkeela erran daiteke azkenean. Itsuskeria, bai, euskaraz dauden etxe, etxalde edo auzoen izen horiek ortografia frantsesa oinarritzat harturik egin baitira. Itsukeria, berriz, hautetsi horiei okerrean daudela eta euskarazko grafia besterik dela erraten bazaie... eta euren usteko jakintzaz oso seguru daudela erantzuten dutelarik.

Frantsesa, euskaraz idaztearen erreferentzia...

Euskarari errespetu eza agertze horren aurrendaria Sohüta herria izan zen, hango udal zinegotziek, orain dela zenbait urte, euskararen idatzizko arauz jakinean izan zitekeen inori ere argibideak eskatu gabe, Hoki auzoko etxaldeen izenak ustez euskaraz ezarrarazi baitzituzten. Oraindik ere bide bazterrean ageri dira ohol horiek, gure hizkuntzarekiko ezaxolaren eta begirunerik ezaren seinale. Makurbide honetan, urte andana geroago, jarraitzaile izan da Urdatx-Santa Grazi herria, han ere etxaldeen baina auzoen izenak ere sasi-euskara batean jarrarazi dituztelarik. Egia aitortzearen, Urdatx-Santa Graziko udalaren euskararekiko ezaxola —etsaigoa ez esatearren— denen jakinean izanda, nolabait harritzekoa zen ere euskararen plazaratzeko erabaki hori hartzea! «Euskarazko» seinale horiek ikusi eta, dena den, begi-bistakoa geratu da euskaldun batzuk —Urdatx-Santa Grazin gehien-gehienak halakoak baitira, baita udal zinegotzien artean ere—

izan daitezkeela euskararen etsai zorrotzenak. Seinale horiek, beraz, ahoskera batekoan eginarazi dituzte eta oro har frantsesaren idazkeran oinarrituz. Hori ez da harritzekoa, zeren eta, jende horrentzat, frantses hizkuntza baita ukatu eta ukitu ezineko erreferentzia, inoiz ere zalantzan jar ez daitekeena... euskararen kontuarekin eta bereziki idazkerarekin, aldiz, nahi dena egin daitekeelarik! Pena ematen du, haatik, Urdatx-Santa Grazi izan dadin «eredu» lotsagarri horren aurrendarien artean, jakinez herri horretako seme direla Aita Junes Casenave-Harigile eta Txomin Peillen euskaltzainak eta euskal kulturako izen handiak... Jatorriz behintzat, bertakoak ziren ere Bigarren Mundu Gerraren aurretik eta ostetik euskaltzale sutsua izan zen Albert Constantin mediku eta hautetsia eta XVIII. mendean bizitu zen Jusef Egiategi historia ikertzaile eta filosofoa. Gauzak horrela, Urdatx-Santa Grazik esker txarra die, zinez, atzoko eta gaurko euskararen zaintzaile izan ziren eta dauden seme horiei. Herri menperatu bateko tragediaren isla... Zer erran besterik?

Frantsesa denen gaineko erreferentzia...

Orain dela gutxi, berriz, Mitikile-Mendibile-Larrioriko udalak dio makurbide horri eutsi, hemen ere etxaldeen izenak, denen agerian, euskara traketsen eman dituztelarik. Sohütaren kasuan erran bazitekeen euskararen gaitzeste garaietan ginela oraindik, aitzakiazko argumentu horrek ez du balio Urdatx-Santa Graziren eta Mitikile-Mendibile-Larrioriren kontura, hemengo hautetsiek jokabide deitoragarri horiek bultzatu baitituzte euskararen araubideez axola duten hainbat erakunde edo zerbitzu ofizial indarrean izanda gaur egun: Euskaltzaindiaz gain, esaterako, Euskararen Erakunde Publikoa eta Xiberoa Herri Alkargoaren *Eüskara zerbitzua*. Hortaz, aurreko garai batzuetan baino kontrako jarrerara jakin batekin hartu dira euskarari gutxiespena edo harekiko garrantzi eskasa ageri-agerian uzten duten erabaki

horiek. Gutxiespena eta garrantzi eskasa... jende horrek, ordea, sekula santan erakutsiko ez lukeena frantses hizkuntzaren aldera. Jende horrek ez luke inondik inola eta inoiz ere zalantzan jarriko frantsesez zerbaiten idazteko moldea, are gutxiago onartuko frantsesez zerbait gaizki idaztea edo gaizki idatzia izatea. Frantsesa, hots, «Errepublikaren hizkuntza»... nola pentsatzen —eta are gutxiago onartzen— ahal lukete zalantzan jartzea? Auzitan ematea? Euskararen kontura aldiz, bai, zilegi zaie egitea, euskaraz idazten sekula ere ikasi ez dutelarik, behar bezala idatzitako euskara irakurtzen ikasi ez dutelarik! Egoera horren errua, egia erran, ez zaie erabat leporatzen ahal... Euskara idatzia, dena den, zalantzan eta auzitan jartzea haizu iruditzen zaie... ez baita inolako Errepublika bateko hizkuntza ofiziala, Ipar Euskal Herriari dagokionez behintzat. Instituzio kontu, Ipar Euskal Herriak inongo izaerarik ez duenez... nola demontre euskarak izaera ofizialik eta honi lotuta dagoen begirunerik izango luke?

Euskara idatziak euskara mintzatuari aurrea hartzen!

Euskararen inguruko «giro on» horren mugak edo itxurazko izaera, dena den, udal batzuek hartutako makurbide horiez kanpo ere ikus daitezke. Hala, afixa edo kartelen kasuan, Zuberoan gaur egun oso-oso gutxi baitaude euskaraz zerbait agertzen dutenik... euskal kantari edo soinulari talde izen batzuk edo *kantaldi* nola *talo eta xingar* —hori ez delarik zubereraz ere gainera!— bezalako hitzak ezik! Euskaraz bakarrik dagoen festa edo ikusgarri iragarpen afixarik ia ez da ikusten gaur egun, eta zinez elebidun izan daitekeenik ere oso gutxi. Alta, Xiberoa Herri Alkargoa erkidego publikoa saiatu da euskara karteletan agertze horri bultzada bat ematen, diru-laguntzak eskainiz bide horretan sartuko ziren jai edo ikuskizun antolatzaileei. Euskararen agerrarazteko xedean, dirua eman beharrak berak erakusten du zelako

egoerara amilduak gauden... baina akuilu egite horrek ere ez du, orainokoan behintzat, emaitza handirik eragin!

Alabaina, euskara idatzia —eta araez idatzia denaz mintzo naiz— plazara agertzeak ondorio txarrik ere ez ote duenez eragin pentsatzen hasia naiz... Izan ere, aurretik adierazi izan dudana bezala, badirudi Zuberoan, Ipar Euskal Herri osoan bezala, euskara egiten ari dela idatzita ageri den hizkuntza bat... mintzatua den hizkuntza bat baino gehiago! Eskolan gutxi edo aski ikasia eta irakatsia den hizkuntza bat, etxean, karrikan, dendetan, eguneroko harremanetan mintzatua den hizkuntza bat baino gehiago. Hori gero eta nabarmenago egia bihurtuko balitz, ondorioztatu beharra genuke euskara idatziaren beti eta gehiago plazaratzeak ez duela jendaratean halako eragin psikologiko onuragarriarik sortu eta hazi, uste izan zitekeen bezala... eta beharbada, aitzitik ere, euskara mintzatuaren atzera egitea areagotu egin duela. Ondorioztatze hori ateratzea larria litzateke, baina salbagarri ere izan daiteke euskararen sustatzaile eta gartzaile garenon artean kontzientzia hartze baten sorburua izango balitz, hau da, mintzaira bizidun bat, lehenik eta behin, mintzatzeko egina dela! Eta, ondorioz, erabileraren bideak bultzatzeko, indartzeko, areagotzeko moduak asmatu eta obratu behar direla, premia gorrienez.

Pastoralaren arrakasta: onerako ala txarrerako?

Ate joka ari zaigun 2014. urte honetan, bi pastoral paratuko eta ikustera emango dira Zuberoan. Alabaina, joan zaigun 2013 honetan ere hala gertatu da, Sohüta herriak ohol-tzaratu duen *René Cassin* trajeriak gain, Mixel Etxekopar irabarnetarrak idatzitako *Ederlezi* pastoralera ere ikusgai egon baita. Baten batek pentsatuko du, beharbada, *Ederlezi ez zela* «egiazko» pastoral bat, udan aspaldidanik eman ohi diren ikusgarri jendetsu horietarik bat ez baita izan eta, aktore kopuru gutxikoa izateaz gain, bi ordu baino laburragoa baitzen. Ikusmolde horietan guzietan okerrean izango da, bai-

na. Izan ere, pastoralara edo trajeria ez da definitzen plazara-tu egiten den garaiazen arabera, aktore kopuruaren neurri-
ra edo luzera kontu baten ildotik... Ezta inola ere! Pastoral
edo trajeria bat bezala emana da, herri antzerki zahar-zahar
horren funtsezko arauak beteak direnetik... besterik gabe!
Eta *Ederlezi* pastoral bat dela esan beharrik ere ez genuke...
ezjakin batzuk ez balira pastoralaren ustezko aditu bihurtu
edo behintzat bihurtzeko asmotan ez balira.

Hain zuzen, hau da azken 40 urte hauetan Zuberoako an-
tzerki zaharrak bizi duen arrakasta handiaren ondorio ta-
malgarrienerarik bat: jende anitzek uste dutela pastoralaz
zerbait dakitela, ezer gutxi dakitelarik ordea... Udan ematen
diren trajeria horien ikustera datorren jendetza handiaren
artean egonda edo pastoralara eman osteko azalpen edo iritzi
trukatzetan, sekulako astakeriak entzun daitezke, kasu
gehienetan, egia esan, euskaraz gutxi dakitenen edo euskal
kulturaren mundutik aski aldenduak direnen ahotan entzu-
ten direnak. Bai, nonbait arazoa da pastoralen jarraitzaileen
kopurua horrela handitu egin dadin, euskal kulturaren eza-
gupena eta bizipenak nabarmen gutxiagokoak direlarik. Bes-
te gisa batera esanik, egungo pastoralzale ugari *frantximant-*
ten (erdaldunen) edo *erdi-frantximanten* mundutik datoz,
eta horiek zabaltzen duten ikusmoldea —eurena izan deza-
ten zilegi bada ere— errealitateetatik aski urrundua dela
erran daiteke. Euskararen eta euskal kulturaren munduetan
murgildua ez dagoen kopuru handi horren eraginez, pasto-
rala pixkanaka-pixkanaka eraldatzen ari ez ote denez galde-
ra datorkit gogora. Hala, adibide bat bakarrik hartzearen,
badirudi gaur egun pastoral «ederrik» edo ustez hala denik
ez daitekeela izan dantza baleta landutako bat egon ezean
edo jantzi distiratsurik agertu gabe!... Baina horiek ez dira,
ezta inondik inola ere, pastoralaren funtsezko esanahi bate-
ko baitezpadako ekaiak... Hortaz, bide horretatik jarraituz,
arriskua bada trajeriaren funtsa, muina, mamia eta eitea edo
itxura nahasi egin daitezten. Pastoral bat, oro har, dramatur-
gia bat da, ez «grand gignol» tankerako ikusgarri bat!...

Bi pastoral, bi ikusmolde ezberdinetatik...

Gai honetaz harekin sarritan hitz eginik, uste dut Jean-Mixel Bedaxagar Urdiñarbeko arotz-kantari adiskideak ere nik hementxe azaltzen ditudan kezka hauekin, gutxi edo aski, bat egiten duela. Hortaz, ikusmin handia sortu behar luke Bedaxagarrek aurtengo apiril amaiera inguruan oholtzara eramango duen *Akitaniako Alienor* trajeriak. Ez da inolako zalantzarik Akitania zaharra lurralde indartsuko subiranoa izateaz gain, Frantzia eta Ingalaterrako erregina izan zen andere handi horren bizi-urratsen kontakizuna pastoral bidez egin daitekeela. Zinezko epopeia bat da Alienor anderearen bizi luze eta aberatsa.

Dakidanez, Jean-Mixel Bedaxagarrek hautua egin du aktoreen kopurua hogeita hamar batera mugatzeko, horiek denak neskak edo emakumeak izango direlarik. *Satan* dantzariak, ostera, mutilak izango dira. Idazle eta errejent baten hautuak dira, beraz, pastoralaren ikusteko eta ikustera emateko era baten arabekoak. Errespetagarriak dira, eiki, eta ikusleari uzten zaio azken hitza. Ikusleak, hain zuzen, udan baino kopuru txikiagoan izan daitezke apiril bukaerako larunbat arrats edo igande batean, baina kontu horrek ez du funtsezko garrantzirik batere, zeren eta, Jean-Mixel Bedaxagarren iritziarekin bat natorrelarik alde horretatik ere, ikusle kopuru handi batek ez baitu frogatzen pastoral baten kalitatea...

Ziur asko, nahiz eta honetaz daturik batere ez dudan, bide aski diferenteetatik ibiliko da Garindaine herrian uda honetan emanen den pastoralaren idazle den Pier-Pol Berzaitz kantari ezagun eta guztiz talentuduna. Horrek, dakigunez, buhame edo ijitoen gaia du pastoralera egokituko. Aurretik azaldutakoaren ildotik, ez naiz batere ziur trajeria bat den gai horren biziartzeko modurik egokiena, baina aurreiritziz ez jokatzeko, horretan geldituko naiz, behinik behin. Ziurtzat eman daitekeena da, ordea, Pier-Pol Berzaitzek ikusgarri oso aberats eta koloretsu bat onduko duela, orain arte,

pastoraletan eta beste ikusgarri moldeetan egin izan duen bidetik. Pentsatzekoa da ere tauladara igo nahi izango direnak ugari diratekeela... Garindaine, aldiz, asko eta asko erdaldunduta dagoen herria izanik ere! Hor ere, pastoralak azken hamarkada hauetan berarekin dakarren kontraesan nagusi bat: horretan partaide izan nahi dutenak asko izatea eta horien artean euskaradunak oso gutxi! Hor ere, azken batean, euskararekiko zinezko axolarik eza eta errespetu falta... Noiz arte, bada?¶